

Злата БОЈОВИЋ*

Оригинални научни рад
Примљен: 20. 6. 2025.
Прихваћен: 27. 7. 2025.

„ПРИЛОЗИ ЗА КЊИЖЕВНОСТ, ЈЕЗИК, ИСТОРИЈУ И ФОЛКЛОР” – ЈЕДАН ВЕК У СЛУЖБИ ИСТОРИЈЕ КЊИЖЕВНОСТИ

У овом прилогу се разматрају мотиви за покретање првог строго научног часописа за област књижевности почетком друге деценије XX века, према основној замисли знаменитог историчара књижевности Павла Поповића. Док је радио на *Прегледу српске књижевности*, истовремено и на проучавању и анализама и савремене књижевности, Павле Поповић је стекао потпуно сазнање о степену дотадашње проучености свеукупне српске књижевности, као и о чињеници да је овим прегледом учврстио њене оквири и токове, али да је унутар „прегледа” остало простора за даља проучавања. Тада је дошао на идеју о покретању специјалног часописа који ће се бавити само књижевноисторијским темама и областима које су од помоћи за што потпуније разумевање и за што исправније оцењивање њене вредности. Темељно је током 1913–1914. године разрадио програм часописа заједно са покретачима и будућим уредницима часописа који је требало да понесе назив „Српски научни гласник”. Почетак Првог светског рата прекинуо је послове око покретања часописа, али су се они наставили непосредно после свршетка рата. Тада се одустало од првобитног наслова: године 1921. почео је да излази као гласило Филозофског факултета у Београду под насловом „Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор”. Покретачи и уредници били су универзитетски професори и блиски сарадници Павла Поповића: Веселин Чајкановић, Владимир Ћоровић, Милош Ивковић, Тихомир Ђорђевић, Павле Стевановић. Павле Поповић је био главни уредник. Часопис излази и сада (прекид је имао за време Другог светског рата и неколико послератних година); обновљен је 1954, великим залагањем Драгољуба Павловића као главног уредника.

Кључне речи: Павле Поповић, Веселин Чајкановић, Владимир Ћоровић, Тихомир Ђорђевић, Милош Ивковић, Павле Стевановић, Драгољуб Павловић.

Пре него што ће се појавити у Србији први научни у најужем значењу књижевноисторијски часопис, у потпуности одређен према захтевима науке о књижевности, одељен од свих „додатака” (који су углавном били састав-

* bojoviczlata@gmail.com

ни део периодике XIX века, и обухватили, поред књижевности, културу, друштвене и политичке теме), изгледало је да су важни „послови” на историје књижевности код нас обављени.

Током XIX века, постепено се формирала српска књижевна историографија, у мањим представљањима делова српске књижевности, упоредно она је добијала већи простор и садржај у оквиру словенских и југословенских прегледа (Ј. П. Шафарик, Ш. Љубић и др.). Прва класична историја српске књижевности, као део српске науке, појавила се почетком осамдесетих година XIX века. Настала из потребе, како је ондашња наука сматрала да је неопходно, да све научне дисциплине којима се српска наука бави буду систематично представљење – језик, књижевност, историја, природне науке. У складу са таквим програмом конципирао је тада двадесетдеветогодишњи Стојан Новаковић – историчар, филолог, библиограф, писац – своју *Историју српске књижевности* 1871, која ће потом бити основни уџбеник низу историчара српске књижевности који су стасавали.

Крајем прве деценије XX века, изишла је једна од најзначајнијих књига ове књижевноисториографске садржине уопште код нас – *Преглед српске књижевности* Павла Поповића 1909, у којој је, у потпуном складу са садржајем и природом дотадашње српске књижевности, извршио њену, по једноставности непревазиђену периодизацију, отклонио све несигурности у оквиру појединачних одсека књижевности, дефинисао концепт средњовековне књижевности, одредио статус дубровачке књижевности, први препознао посебност народне књижевности и издвојио је из дотадашњих неприродних оквира у засебну целину.

Истовремено, књижевноисторијски рад пратиле су књижевна критика и научна критика, која је у тумачењу, оцењивању и вредновању, чак и у усмеравању метода проучавања књижевности, заузела битно место.

После темељне припреме и писања низа посебних студија о личностима и појавама које су окарактерисале новија времена српске књижевности, појавила се неколико година после *Прегледа српске књижевности* Павла Поповића, 1914. године, Скерлићева *Историја нове српске књижевности*. Тако је у веома кратком временском распону српска наука добила целовито сагледавање српске књижевности од стране двојице најзначајнијих историчара књижевности тога времена.

Док је радио на *Прегледу српске књижевности*, истовремено и на проучавању и анализама и савремене књижевности, Павле Поповић је стекао потпуно знање о степену дотадашње проучености свеукупне српске књижевности, као и чињеницу да је овим прегледом учврстио њене оквири и токове, али да је унутар „прегледа” остало много слободног простора за даља проучавања. Тада је дошао на идеју о покретању специјалног часописа који ће се бавити само књижевноисторијским темама и областима које су од помоћи за што потпуније размеевање и за што исправније оцењивање њене вредности. Та замисао Павла Поповића јасно је показивала да је за њега *Преглед српске књижевности*, у коме је разрешио основна питања периодизације и класификације био само основа за рад на великој, већ тада амбициозно замишљеној,

детаљној, свестрано проученој, прегледној, модерној историји српске књижевности. Тај рад је подразумевао посвећивање многобројним појединачним питањима и одговарајућим темама, од библиографских, палеографских, уже филолошких до књижевноисторијских, теоријских, поетичких, естетичких, компаративистичких, много трагања за тада непознатим страницама српске књижевности („старе”, „нове”, савремене), за ревидирањем и допунама постојећих резултата, за установљавањем поузданог метода у проучавању појединачних књижевних епоха старијих векова. Ту идеју је развијао заједно са блиским колегама и савременицима, укључујући чак и студенте, односно студентске семинаре на којима су прорађиване појединачне књижевне појаве које нису уопште, или су само делимично, да тада биле предмет књижевноисторијских интересовања. Поповић је сматрао да би заснивање научног часописа који би објединио све области и приступе који су важни у проучавању књижевности пружио драгоцен ослонац раду на целовитој великој историји књижевности. Помишљао је на часопис какав је био Јагићев *Archiv für slavische Philologie*, који му је био узор.

Са групом професора, својих колега, окупљеним око заједничке замисли, радио је веома озбиљно током 1913–1914. на припремама за покретање часописа. На самом почетку дефинисана је његова намена, према којој је конципиран програм, оквир садржаја, јасно наглашен озбиљан приступ материји, уз поштовање највиших научних захтева и крајњу акрибичност. Тада су се определили и за наслов будућег часописа који је гласио *Српски научни гласник*. Био је то несумњиво пандан тада већ врло утицајном *Српском књижевном гласнику*, са којим су и Павле Поповић и његови сарадници били блиско повезани као сарадници и уредници у претходном периоду.

Почетак рата и ратне године, у којима су и Павле Поповић и његови сарадници на покретању часописа били на разним странама као учесници у самом рату, живећи под различитим околностима и обављајући важне мисије, потиснули су и одложили остварење замисли о покретању новог научног часописа. Како је све што је било потребно за почетак излагања часописа било обављено пре почетка рата, непосредно после његовог завршетка Павле Поповић је са сарадницима, већ добро припремљеним за овај подухват, ипак успео да оствари свој и заједнички план. Пошто су убрзо после рата сви сарадници били на окупу у Београду, пре свега на својим универзитетским и научним пословима, могли су да се врате свом новом књижевном послу на издавању научног часописа. По свему, ништа се није битно променило у концепцији већ планираног „Српског научног часописа”, али је одабран сасвим нови наслов, одређенији од претходног – *Прилози за књижевност, језик историју и фолклор* у коме је садржана суштина његове „поетике”.

У традицији најбољих часописа ове природе, од самог почетка су изишли са јасним програмом и обзнањивали своје намере и задатке часописа:

Циљ овога часописа – како је започињала *Уводна реч* Павла Поповића на првим странама првог броја 'Прилога' 1921. године – прост је и јасан. Као сви научни часописи, он ће, у својој области неговати науку и чинити специјална научна истраживања. Његов је циљ још да ради на што бољем организовању научног рада и на што јачем удружењу научних снага. Његово ће бити још да буди што шири интерес за питања наше струке.

Програм часописа био је истовремено и широк, али и непосредно одређен и дефинисан. У средишту тога програма садржана је идеја о приступу књижевности, непосредно књижевном остварењу не као издвојеној чисто књижевној појави већ и свему што доприноси њеном разумевању и естетском вредновању у свим њеним слојевима. То опредељење сажето је у наслову који ће истовремено бити и његов програм:

Програм нашега часописа – образлагао је даље Павле Поповић – казан је већ у имену његову. 'Прилози' ће одиста имати као своје предмете књижевност, језик, историју и фолклор. Наравно, реч је о нашој науци, домаћој, националној, југословенској... Страна наука улазиће само у оној мери у којој је важан додир са нашом науком и док се за научну радњу наших *humaniora* не изврши диференцијација и не оснују посебни часописи.

Поред књижевности „свих периода и свих покрајина наших”, теорије књижевности и упоредне књижевности, *Прилози* ће, према том програму обухватати и науку о језику, нашу историју, политичку, културну, историју цркве, историју уметности, фолклор, митологију, историју религија, што ће студијама обезбеђивати „ширу позадину него што им се обично даје у часописима за славистику”.

Састав оснивача часописа, који су били и његови уредници, био је у складу са програмом који је пред њим стајао и са мултидисциплинарним приступом у проучавању књижевности која је у непосредној вези са другим научним гранама. Оснивачи и уредници били су најугледнији научници тога доба у својим областима. Уз Павла Поповића и његовог најближег сарадника, историчара књижевности и књижевног критичара Павла Стевановића, међу њима је био веома образовани класични филолог, познавалац византијске и оријенталне филологије, историчар књижевности, компаративиста, историчар религије, фолклориста, етнолог, преводилац Веселин Чајкановић (1881–1946), од 1919. године професор на Филозофском факултету у Београду, предавач на Теолошком факултету у Београду. Подједнако је био широких образовања угледни члан Уредништва *Прилога* Владимир Ћоровић (1885–1941), који је студирао и усавршавао се на великим универзитетима у Бечу, Минхену, Паризу и Болоњи; био је историчар, историчар књижевности, писац, бавио се филологијом и археологијом, имао је и уредничког искуства (уредник *Књижевног југа* 1918–1919). За област језика великим делом је био задужен Милош Ивковић (1880–1950), који се после студија словенске филологије са књижевношћу у Београду усавршавао у Греноблу и Паризу,

филолог (дијалектолог, лексикограф), историчар књижевности; у Солуну је уређивао и издавао *Српски гласник* (1916–1918). Са највећим искуством је био несумњиво Тихомир Остојић (1868–1944), етнолог, „први модерни фолклориста”, историчар, који је крајем XIX века покренуо и уређивао часопис *Караџић* (1899–1901, 1903), *Српски етнографски зборник* (1907–1914. и касније), од 1921. био је и уредник *Братства*.

Све је обједињавао Павле Поповић (1868–1939) уз непосредну и најближу сарадњу историчара књижевности и књижевног критичара Павла Стевановића (1868–1939). Најважнију улогу у оснивању *Прилога*, њиховом развоју, систематичном организовању садржаја и настојању да се програм часописа остварује доследно, у старању о заступљености најважнијих непроучених тема, свих епоха и свих видова књижевнога стварања у српској књижевности, „помоћних” дисциплина којима се продире у њене дубље слојеве и значења, у бризи о заступљености најбољих зналаца у својим областима, периодима и ужим специјалностима, укључујући и најбоље савремене стране историчаре књижевности и филологе, имао је Павле Поповић. По спремности и посвећености строгим научним принципима најпозванији. Уз велику подршку својих блиских колега – оснивача *Прилога* и сауредника, великог броја сарадника, од којих је током деценија био значајан број његових некадашњих студената који су се развили у научнике, историчаре књижевности и филологе – успео је да створи научни часопис високих захтева и високих резултата, који је одмах постао познат и цењен у науци ван наше средине. *Прилоге* је Павле Поповић уређивао деветнаест година, од оснивања до смрти – 1939. године. У току те две деценије у основи је створена, могло би се рећи, вишетомна књижевноисторијска књига, о чему непосредно сведочи чињеница да су дуго у науци били познати, а тако се још увек, често, у иностраној науци и помињу и цитирају, као „Прилози Павла Поповића”.

Први број *Прилога*, тада већ очекиван у научној јавности, појавио се 1921. године. На насловној страни стајала су имена оснивача, који су истовремено били и уредници: Веселин Чајкановић, Владимир Ђоровић, Милош Ивковић, Павле Поповић, Павле Стевановић, Тихомир Ђорђевић, а тек на последњој, 176, испод такозване fine линије, старинским, најситнијим петитом је одштампано: Уредник Павле Поповић, Јевремова 52; секретар Уредништва Павле Стевановић, Његошева 60. Адреса Уредништва је била Српски семинар Београдског универзитета. Адреса је и данас иста, примерена каснијим организационим условима Филолошког факултета: соба у којој су покренути и стварани *Прилози* и данас је део Српског семинара. Можда ће једном и добити најмању плочицу која ће забележити ову – за српску књижевну науку значајну чињеницу – као дела нематеријалне баштине.

Први број је истовремено био и огледни и одсликавао је и програм и намену и природу часописа. На првом месту објављен је рад, и по теми и по ау-

тору од значаја првога реда: *Млади Вук* Љубомира Стојановића, који ће касније бити прва глава најпознатије, Стојановићеве чувене монографије о Вуку Караџићу. Студијама и расправама представили су се и скоро сви чланови уредништва: Павле Поповић, студијом „Стеријина ’Зла жена’”, Владимир Ђоровић расправом „Доментијан и Данило”; Тихомир Ђорђевић прилогом „Књижевне прилике у Србији за време прве владе кнеза Милоша Обреновића”, Милош Ивковић филолошким радом „Један чакавски изговор”, Веселин Чајкановић размишљањем о коренима српских народних пословица, на латинском језику „De argumento et fontibus proverbii serbici” (односи се на Вукову збирку пословица). Потом су у богатом представљању научних истраживања и грађе, или оцењивању књига у 87 такзованих „ситних прилога”, колико их је прва свеска првога годишта садржала, заступљени: библиографија и палеографија, историја религија, словенски језици, српска књижевност, упоредна књижевност, српски језик, југословенска књижевност, историја, фолклор, етнологија, страна периодика и страна издања, као и њихови значајни аутори: Милоје Васић, Алекса Ивић, Урош Џонић, Милош Тривунац, Милан Будимир, Светозар Матић, Грга Новак и др.

После прекида издавања *Прилога* за време Другог светског рата и током неколико послератних година, часопис је наставио свој живот, а XX књига *Прилога* објављена је 1954. У новом уређивачком одбору био је само један члан из „стarih” *Прилога* – академик Драгољуб Павловић, најзаслужнији за наставак традиције овога часописа. Међу сарадницима је био велики број оних који су сарађивали у доратним бројевима *Прилога*.

Током протеклих преко сто година састави уредништва су се према захтевима струке и по природном реду мењали, међу уредницима су били најзначајнији историчари књижевности и филолози; у новијим временима уредништво је проширено и страним научницима. Од обнављања *Прилога*, од 1954. у уредништву су били Никола Банашевић, Драгољуб Павловић, Видо Латковић, Мирослав Пантић, Владан Недић, Димитрије Вученов. Најдуже је, поред Драгољуба Павловића – који је још од 1926. био редовни сарадник *Прилога*, а члан уредништва од 1933. до смрти 1966, и био најважнија спона са „Прилозима Павла Поповића” био Мирослав Пантић, као један од уредника и као главни и одговорни уредник од 1980. до 2000. године.

Садашње Уредништво чине: Ђорђе Трифуновић, Томислав Јовановић, Јованка Калић-Мијушковић, Драгана Мршевић-Радовић, Слободан Грубачић, Ђорђо Цифер, Јоханес Рајнхард, Милица Јакобјец-Семкова, Јоланта Ђуба и Злата Бојовић (главни и одговорни уредник).

Од 1954. године до 2024. изишло је 66 књига, а укупно током сто три година 89. Садрже близу пет хиљада библиографских јединица. Нема ни једног значајнијег историчара српске књижевности током протеклих сто година

да није оставио свој траг у *Прилозима*, и нема, такође, ни једног писца од старијих епоха о коме није писано у *Прилозима*.

У часопису је објављен велики број програмских студија које су се односиле на кључна питања за поједине одсеке књижевности, не само домаћих већ и страних аутора, које су ушле у темеље историје српске књижевности: библиографска студија „Старе српске биографије и њихова издања” Павла Поповића, који је иначе засновао и водио и библиографски семинар на Филозофском факултету; „Проблеми естетике и њихова решења” Богдана Поповића; низ расправа о српском језику Анре Вајана; „Летописци о пореклу Немањића” Николе Банашевића; „О подели наше народне књижевности на периоде”, „О проблему барока у југословенској књижевности”, „Елементи хуманизма у српској књижевности 15. века”, Драгољуба Павловића; „О певачима српскохрватских народних епских песама до краја 18. века” Виде Латковића; „Неколико питања словенског барока” чувеног мађарског теоретичара књижевности Андрије Анђала. Све су те студије и расправе, али и многе друге, усмеравале историју српске књижевности.

Прилози су више него што се то видело у најави програма часописа, били отворени за друге словенске и несловенске књижевности, у првом реду на нивоу компаративистичких истраживања и исцрпног трагања за међукњижевним додирима и преплитањима и могућим утицајима на српску књижевност, али и за њеним одразима у страним књижевностима. У првом периоду, до 1939, сарадници су систематично пратили све стране славистичке часописе и приказивали све књиге о српској књижевности и језику које су објављиване на страним језицима. То се одржало и у новијем периоду. Из *Прилога* би се могли издвојити читави зборници, некада са десетинама прилога, о узајамним односима између српске и других књижевности: пољске, руске, немачке, чешке, бугарске, француске, италијанске, енглеске, грчке и др., чији су аутори били не само наши филолози и историчари књижевности већ и најзначајнији страни, од којих су неки били везани и за нашу средину, пре свега слависти и историчари: Александар Соловјев, Михаило Ласкарис, Кирил Тарановски, Жан Дер, Андре Вајан, Хенрик Батовски, Алојз Шмаус, Артуро Крониа, Андрија Анђал, Георгије Острогорски, Владимир Мошин, Степан Куљбакин, Рикардо Пикио, Санте Грађоти, Маријан Јакубјец, Милица Јакубјец Семкова, Јоанис Тарнанидис, Борис Путилов (већином су то били и најбољи преводиоци српске књижевности) и други. Важни су били и многобројни прилози аутора са јужнословенских простора, Анте Петравића, Винка Радатовића, Фрање Фанцева, Шиме Урлића, Франца Коса, Франа Илеша, Ника Жупанића, Ђуре Керблера, Грге Новака, Харалампија Поленаковића, Наде Беритић и др.

Посебна пажња је у *Прилозима* током свих деценија посвећивана систематичном проучавању српске средњовековне књижевности и објављивању извора (велики део те књижевности је из рукописа објављен управо у *Прилозима*), дубровачке књижевности, што је увек захтевало велика заузимања уредника на организованом проучавању најважнијих тема из те области и народне књижевности, као једном од темеља и непресушном извору српске

књижевности. Све ове области, без подршке коју су имале у Прилозима”, сигурни смо да не би достигле онај ниво проучавања на коме јесу.

Верујемо, као што су и сви пре нас веровали, да су *Прилози* драгоцену подршку историји српске књижевности у целини, због чега су и основани, да су били од велике важности на путу њеног развоја и да тој историји, обогаћеној новим приступима сложену ткиву књижевног дела и откривању његових вредности, и даље верно, одговорно и посвећено служе.

Zlata Bojović

*PRILOZI ZA KNJIŽEVNOST, JEZIK, ISTORIJU I FOLKLOR – A CENTURY
IN THE SERVICE OF LITERARY HISTORY*

Summary

This article provides a concise account of the origins of the scholarly journal *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor* (*Contributions to Literature, Language, History, and Folklore*), founded at the University of Belgrade more than a century ago. It considers the motives for establishing the first strictly academic periodical in the field of literary studies in the early 1910s, conceived by the eminent literary historian Pavle Popović. While engaged in preparing his *Survey of Serbian Literature*, as well as in studying and analysing contemporary literature, Popović acquired a comprehensive knowledge of the extent to which Serbian literature had been researched up to that time – much of it still remaining insufficiently examined. From this recognition the idea emerged of a specialised journal devoted exclusively to literary-historical subjects and related areas that could contribute to a fuller understanding and more accurate evaluation of Serbian literature's significance.

In 1913–1914, together with the journal's initiators and prospective editors, Popović elaborated the programme of the journal in detail. The outbreak of the World War I interrupted these efforts, only to be resumed after the war's end. The first issue was published in 1921. Its editorial board consisted of the founders Veselin Čajkanović, Vladimir Ćorović, Miloš Ivković, Tihomir Đorđević, Pavle Stevanović, and Pavle Popović as editor-in-chief.

The journal continues to be published to this day (with an interruption during the World War II and several postwar years). It was reestablished in 1954 through the dedicated efforts of Dragoljub Pavlović, then serving as editor-in-chief.

Keywords: Pavle Popović, Veselin Čajkanović, Vladimir Ćorović, Tihomir Đorđević, Miloš Ivković, Pavle Stevanović, Dragoljub Pavlović.